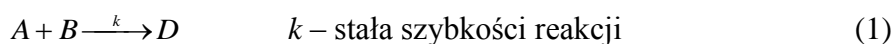

(Ćwiczenie nr 4)

Wpływ siły jonowej roztworu na stałą szybkości reakcji.

Wstęp

Rozpatrzmy reakcję zachodzącą w roztworze pomiędzy jonami A i B w wyniku której powstaje produkt D:

Gdy reakcja (1) przebiega z utworzeniem produktu pośredniego C (tzw. reakcja następcza), który jednocześnie w sposób odwracalny może dysocjować w kierunku utworzenia substratów A i B a także częściowo rozkładać się na produkt D, jej równanie można zapisać jako:

gdzie $K = \frac{k_1}{k_{-1}}$ jest stałą równowagi pierwszego etapu reakcji następczej (2).

Można zauważyć, że mechanizm reakcji (2) jest złożony z etapów elementarnych:

gdzie: k_1 – stała szybkości reakcji (2a)

k_{-1} – stała szybkości reakcji (2b)

k_2 – stała szybkości reakcji (2c)

Jeżeli założyć, że szybkość reakcji rozkładu produktu pośredniego C na produkt końcowy D jest znacznie mniejsza od szybkości rozkładu na A i B ($k_2 < k_1$ oraz k_{-1}) to etapem określającym szybkość reakcji (1) jest etap (2c). Równanie szybkości reakcji przybiera więc postać:

$$v = \frac{d[D]}{dt} = k_2 \cdot [C] \quad (4)$$

Stała równowagi pierwszego etapu reakcji wyrażona przez aktywności a_i składników (i) reakcji ma postać:

$$K = \frac{a_C}{a_A \cdot a_B} \quad (5)$$

Ponieważ:

$$a_i = \gamma_i \cdot [i] \quad (6)$$

gdzie: γ_i – współczynnik aktywności

$[i]$ – stężenie molowe reagenta

stałą równowagi możemy zapisać jako:

$$K = \frac{\gamma_C}{\gamma_A \cdot \gamma_B} \cdot \frac{[C]}{[A] \cdot [B]} \quad (7)$$

Wyliczona z równania (7) wartość $[C]$ jest równa:

$$[C] = \frac{K \cdot [A] \cdot [B] \cdot \gamma_A \cdot \gamma_B}{\gamma_C} \quad (8)$$

Wstawiając (8) do równania szybkości (4) otrzymujemy:

$$\frac{d[D]}{dt} = k_2 \cdot \frac{K \cdot [A] \cdot [B] \cdot \gamma_A \cdot \gamma_B}{\gamma_C} \quad (9)$$

Wartości współczynników aktywności γ_i w równaniu (9) można oszacować na podstawie granicznego równania Debye – Hückel'a:

$$\log \gamma_i = -A \cdot z_i^2 \cdot \sqrt{I} \quad (10)$$

gdzie: A – współczynnik w równaniu Debye – Hückel'a
 z_i – ładunek i -tego jonu
 I – siła jonowa roztworu, która wyrażona jest wzorem:

$$I = \frac{1}{2} \sum c_i \cdot z_i^2 \quad (11)$$

Analizując pierwszy etap reakcji (3) można stwierdzić, że ładunek jakim jest obdarzony produkt pośredni C musi być sumą ładunków substratów A i B . Mamy więc:

$$z_C = z_A + z_B \quad (12)$$

Po uwzględnieniu (12), zgodnie z równaniem (10), dla składników reakcji A , B i C mamy odpowiednio:

$$\log \gamma_A = -A \cdot z_A^2 \cdot \sqrt{I} \quad (13)$$

$$\log \gamma_B = -A \cdot z_B^2 \cdot \sqrt{I} \quad (14)$$

$$\log \gamma_C = -A \cdot z_C^2 \cdot \sqrt{I} = -A \cdot (z_A + z_B)^2 \cdot \sqrt{I} = -A(z_A^2 + 2z_A z_B + z_B^2) \sqrt{I} \quad (15)$$

Wracając do równania szybkości (9) możemy zapisać, że:

$$\frac{d[D]}{dt} = k_2 \cdot \frac{K \cdot [A] \cdot [B] \cdot 10^{-A z_A^2 \sqrt{I}} \cdot 10^{-A z_B^2 \sqrt{I}}}{10^{-A(z_A^2 + 2z_A z_B + z_B^2) \sqrt{I}}} = k_2 \cdot K \cdot [A] \cdot [B] \cdot 10^{2A z_A z_B \sqrt{I}} \quad (16)$$

Równanie (16) można uprościć do postaci:

$$\frac{d[D]}{dt} = k_2' \cdot [A] \cdot [B] \quad (17)$$

przy czym:

$$k_2' = k_2 \cdot K \cdot 10^{2A z_A z_B \sqrt{I}} \quad (18)$$

Stosując w doświadczeniu duży nadmiar jednego ze składników (np. ok. 100-krotny nadmiar B) możemy założyć, że jego stężenie nie będzie się zmieniać w trakcie reakcji ($[B] \gg [A]$). Wówczas równanie (17) przyjmuje formę:

$$\frac{d[D]}{dt} = k_{obs} \cdot [A] \quad (19)$$

w którym:

$$k_{obs} = k_2' \cdot [B] \quad (20)$$

Uwzględniając równanie (18) otrzymujemy:

$$k_{obs} = k_2 \cdot K \cdot 10^{2A z_A z_B \sqrt{I}} [B] \quad (21)$$

Równanie (21) przedstawia zależność obserwowanej stałej szybkości k_{obs} od siły jonowej I roztworu. Logarytmując stronami równanie (21) można otrzymać liniową zależność $k_{obs} = f(\sqrt{I})$:

$$\log k_{obs} = \log\{k_2 K [B]\} + 2A \cdot z_A \cdot z_B \cdot \sqrt{I} \quad (22)$$

Równanie (22) wskazuje, że szybkość reakcji następczej, jonowej z udziałem składników A i B jest zależna od siły jonowej roztworu (stężenia obcego elektrolitu). Ponadto, można zauważyć, że jest ono równaniem linii prostej $y = ax + b$, w którym:

$$y = \log k_{obs}$$

$$x = \sqrt{I}$$

$$a = 2A \cdot z_A \cdot z_B$$

$$b = \log\{k_2 K[B]\}$$

Daje więc możliwość graficznej interpretacji otrzymanych wyników doświadczalnych wartości stałych szybkości badanej reakcji od zmieniającej się siły jonowej. Przykładem reakcji rozważanego typu jest reakcja fioletu krystalicznego $f_{iol_{kryst}}$ (reagent A) z jonami OH^- (reagent B)¹:

Ponieważ roztwór wodny fioletu krystalicznego posiada intensywne widmo absorpcyjne (rys.1) a w wyniku reakcji powstaje bezbarwny produkt, przebieg reakcji można śledzić za pomocą spektrofotometru.

Analogicznie do (19), wprowadzając do mieszaniny reakcyjnej duży nadmiar jonów OH^- szybkość reakcji (23) można opisać równaniem:

$$-\frac{d[f_{iol_{kryst}}]}{dt} = k_{obs} \cdot [f_{iol_{kryst}}] \quad (24)$$

Rozwiązując powyższe równanie otrzymujemy kolejno:

$$\begin{aligned} -\frac{d[f_{iol_{kryst}}]}{[f_{iol_{kryst}}]} &= k_{obs} \cdot dt \\ -\int_{[f_{iol_{kryst}}]_0}^{[f_{iol_{kryst}}]} \frac{d[f_{iol_{kryst}}]}{[f_{iol_{kryst}}]} &= k_{obs} \int_{t_0}^t dt \\ \ln[f_{iol_{kryst}}] &= \ln[f_{iol_{kryst}}]_0 - k_{obs} \cdot t \end{aligned} \quad (25)$$

gdzie:

$[f_{iol_{kryst}}]$ – stężenie molowe fioletu w roztworze w chwili t

$[f_{iol_{kryst}}]_0$ – stężenie molowe fioletu w roztworze na początku reakcji ($t = 0$)

t – czas od rozpoczęcia reakcji (w sekundach)

Ponieważ zgodnie z prawem Lamberta-Beera stężenie składnika i jest proporcjonalne do absorbancji Abs roztworu:

$$Abs = \log\left(\frac{I}{I_0}\right) = \varepsilon \cdot l \cdot [i] \quad (26)$$

gdzie:

ε – molowy współczynnik absorpcji charakterystyczny dla danej substancji w danym środowisku

l – długość drogi optycznej (szerokość kuwety)

$[i]$ – stężenie molowe składnika i

możemy równanie (25) zapisać:

$$\ln[Abs] = \ln[Abs]_0 - k_{obs} \cdot t \quad (27)$$

gdzie:

$[Abs]$ – absorbancja roztworu zawierającego fiolet w chwili t

$[Abs]_0$ – absorbancja roztworu na początku reakcji ($t = 0$)

Zatem rejestrując zmiany absorbancji roztworu w czasie, wykorzystując krzywą kalibracyjną możemy otrzymać krzywe kinetyczne $[i] = f(t)$. Wykorzystując równanie (25), możemy metodą graficzną (kreśląc $\ln[Abs] = f(t)$) wyznaczyć wartości stałej szybkości reakcji k_{obs} .

Cel ćwiczenia:

1. Wyznaczyć doświadczalnie zależność stałej szybkości reakcji fioletu krystalicznego z jonami wodorotlenowymi od siły jonowej roztworu.
2. Określić jaki rodzaj ładunku (dodatni czy ujemny) posiada reagujący izomer fioletu krystalicznego.

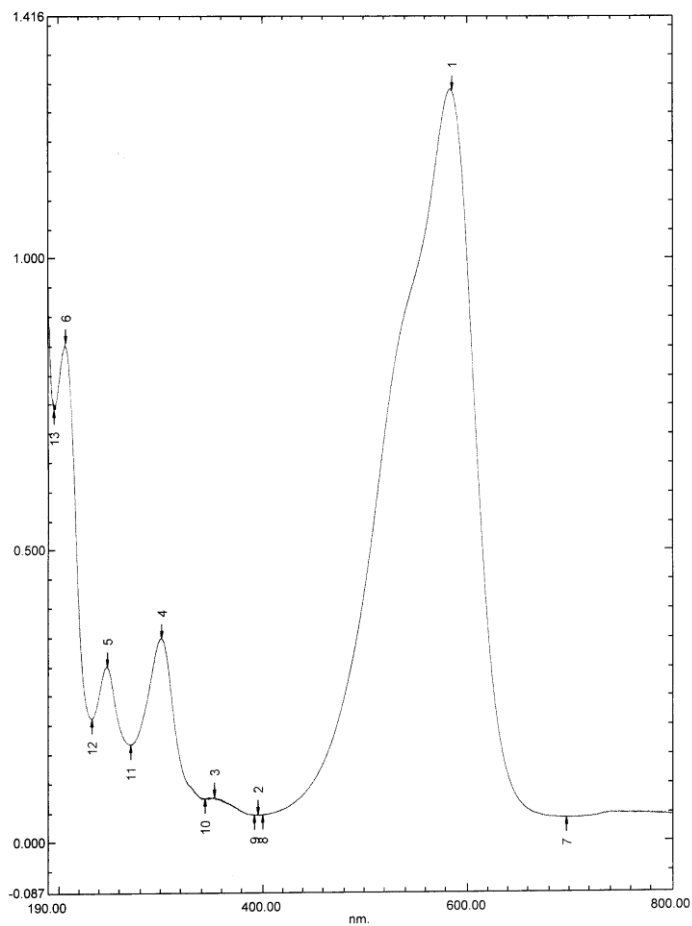
¹ - Jon wodorotlenowy OH^- atakuje pozycję trzeciorzędowego węgla, który posiada niedobór elektronowy w jednym z dwóch izomerów „fioletu”. W wyniku reakcji powstaje bezbarwna pochodna karbinolowa.

Odczynniki:

Roztwory bazowe: 1 mol/dm³ NaNO₃ (lub innej soli, np. KCl)
0,1 mol/dm³ NaOH (lub KOH)
0,028 – 0,030 g fioletu krystalicznego rozpuścić w 1 dm³

Wykonanie:

1. Do pomiarów użyć spektrofotometru. Informacji dotyczących obsługi aparatu udziela prowadzący ćwiczenia.
2. Przed przystąpieniem do wykonywania doświadczeń na rys. 1 odczytać długość fali przy której występuje maksimum absorpcji ($\lambda_{\max}$) fioletu krystalicznego. Wprowadzić ją do pamięci aparatu. Wszystkie pomiary wykonywać przy długości fali odczytanej z widma.
3. Wykonać krzywą kalibracyjną mierząc absorbancję roztworów wzorcowych i kreśląc zależność $Abs = f(\text{stężenie molowe fioletu})$. Roztwory wzorcowe uzyskujemy przez rozcieńczenie w wodzie destylowanej kolejno 2, 4, 6, 8 i 10 ml roztworu bazowego fioletu krystalicznego w kolbie na 100 ml. Uzyskany wykres powinien być prostoliniowy i przechodzić przez początek układu.
4. Oznaczyć zmiany absorbancji w czasie reakcji fioletu krystalicznego z zasadą sodową stosując różne siły jonowe roztworu (wprowadzając różne zawartości soli obojętnej do elektrolitu). W tym celu:
  - używając roztworów bazowych, przygotować odpowiednie roztwory reagentów w oddzielnych cylindrach miarowych A i B (patrz tabela 1)
  - zmieszać ze sobą roztwory A i B w czystej, suchej zlewce
  - natychmiast po zmieszaniu wprowadzić ok. 2 ml mieszaniny do kuwety pomiarowej
  - szybko i ostrożnie umieścić kuwetę w komorze pomiarowej spektrofotometru (podczas przenoszenia kuwety nie dotykać ścianek kuwety palcami w miejscach gdzie przechodzić będzie wiązka promieniowania)
  - zamknąć pokrywę osłaniającą komorę pomiarową (rozpraszanie wiązki światła)
  - dokonywać odczytu absorbancji przez okres 15 min w odstępach 3 min. (czas jest rejestrowany automatycznie przez spektrofotometr, a wymagane odstępy 3 min. sygnalizowane są sygnałem dźwiękowym aparatu).

Rys. 1. Widmo ($Abs = f(\lambda)$) roztworu *fioletu krystalicznego* w wodzie, w zakresie dł. fali od 190 do 800 nm.

Tabela 1. Składy mieszanin.

Nr pomiaru	Cylinder A	Cylinder B
1.	8 ml NaOH + 42 ml H ₂ O (bez soli)	10 ml fioletu + 40 ml H ₂ O (dest.)
2.	8 ml NaOH + 5 ml NaNO ₃ + 37 ml H ₂ O	10 ml fioletu + 40 ml H ₂ O (dest.)
3.	8 ml NaOH + 10 ml NaNO ₃ + 32 ml H ₂ O	10 ml fioletu + 40 ml H ₂ O (dest.)
4.	8 ml NaOH + 15 ml NaNO ₃ + 27 ml H ₂ O	10 ml fioletu + 40 ml H ₂ O (dest.)
5.	8 ml NaOH + 20 ml NaNO ₃ + 22 ml H ₂ O	10 ml fioletu + 40 ml H ₂ O (dest.)

Opracowanie wyników:

1. Korzystając z krzywej kalibracji ($Abs = f([Ci])$) wyznaczyć wartości stężeń fioletu krystalicznego dla kolejnych etapów reakcji. Wyniki zamieścić w tabeli.

Tabela ...(nr)... ...(krótki opis zawartości, np. wyniki pomiarów ... dla ...).

<i>Abs</i>	[<i>C_i</i>] mol/l	ln[<i>C_i</i>]	<i>t</i> sekunda
1	2	3	4
.	.	.	0
.	.	.	.
.	.	.	.
cd.	cd.	cd.	cd.

2. Metodą graficzną, wyznaczyć stałe szybkości reakcji dla poszczególnych wariantów pomiarowych. Wykresy zamieść w sprawozdaniu.
3. Korzystając z zależności (22) określić graficznie rodzaj ładunku (+ czy -) izomeru reagującego fioletu (wartość *A* założyć jako dodatnią)
4. Przy założeniu, że wynosi on +1 wyznaczyć stałą *A* Debye-Hückel'a.

Literatura:

1. R.A. Alberty, R.J. Silbey: Physical Chemistry, John Wiley&Sons, Sec. ed., New York 1997.